

Розвиток галузі виноградарства в Україні

Постановка проблеми. Виноградарство завжди було важливою, стратегічною галузю агропромислового комплексу, що забезпечує населення цінними й незамінними продуктами харчування, сировиною – переробну промисловість і значні надходження до державного бюджету. Однак інтеграція України до СОТ та незбалансована державна політика у цій сфері виявили низку проблем, серед яких і недостатній рівень державної фінансової підтримки галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем стану виноградарської та виноробної галузі й загальних питань державної підтримки займалися багато вчених, а саме: О. Бородіна [9], В. Власов [2], П. Гайдуцький, О. Гаркуша, М. Дем'яненко [1], М. Дудник, Л. Дяченко, Ю. Лузан, Є. Мартиненко, І. Матчина, В. Месель-Веселяк, В. Рибінцев, П. Саблук [1], С. Черемісіна та багато інших. Автори зробили вагомий внесок у розвиток виноградарської й виноробної галузі. Проте низка питань – використання бюджетних коштів, визначення ефекту від їх вкладень, недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій, розвиток і вдосконалення ринку продукції виноградарської галузі, залучення інвестиційних ресурсів тощо – надалі потребує подальшого дослідження.

Мета статті – дослідження сучасного стану виноградарства України, проблеми галузі й ефективність її державної підтримки.

Виклад основних результатів дослідження. Промислове виноградарство в Україні розвинуто в Криму, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій і Закарпатській областях.

Найбільшу питому вагу за площами виноградників в Україні має Одеська область –

39,8 %, Крим – 39,1, Миколаївська – 7,5, Херсонська – 6,6, Закарпатська – 4,9 % області [8].

Негативні тенденції галузі (починаючи з 1985 року – антиалкогольна державна програма) пом'якшуються деяким пожвавленням останніми роками (завдяки започаткованому Закону України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» від 09.04.1999 р., затвердженій державній програмі 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», передбаченому фінансуванню з Державного бюджету України, введенню обов'язкового збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства в розмірі 1,5% від виручки алкогольних напоїв та пива).

Площа виноградних насаджень у плодоносному віці по Україні в 2013 році скоротилася порівняно з 2000-м на 32,5% (табл.).

Із 2000 року в підприємствах із товарним виробництвом винограду розкорчовано виноградників більше (43,5 тис. га), ніж посаджено (26,9 тис. га).

Тенденція до зменшення площ під виноградники супроводжується тим, що старі насадження вирубуються, а нові вимагають вагомих витрат, саме через недостатність коштів з боку держави та низьку інвестиційну привабливість. Практично повністю зруйновано мережу виноградних розсадників: із 66 розсадників, де вирощували саджанці винограду у 1981 році, нині продуктивно працюють близько 10 [2, с.11].

Наступний чинник, який характеризує стан виноградарства, є врожайність. Даний показник по Україні варіює від 50 до 85 ц/га. Це пов'язано з тим, що в Україні недостатня наявність новітньої техніки, а також відсталі технології вирощування винограду. Слід зауважити, що у Франції та Італії нормою вважаються показники в 350-400 ц/га (пер-

ша та друга країни у світі в рейтингу виноробних регіонів) [4].

Якщо аналізувати показники валового збору винограду з 2000 року, то вони зростають при наявності коливань (із 513,8 тис. т у 2000-му до 575,4 тис. т у 2013 році).

Динаміка показника переробки збігається за характером коливань із динамікою валового збору (так, збільшення обсягів переробки до 709 тис. т у 2013 році на фоні одночасного зростання валового збору доводить про те, що на обсяги переробки й виробництво виноматеріалів впливає не тільки кількість одержаної сировини, стан платоспроможності населення та попиту, але, на жаль, і кількість імпортованої сировини) [8].

Виробництво винограду на одну особу скоротилося до 3 кг (порівняно з 1990 роком – 16 кг/люд/рік), однак підвищилося порівняно з 2000 роком на 3 кг.

Нинішній стан виноградарства не сприяє розвитку вітчизняного виноробства. Виноробні підприємства змушені купувати виноград зі сторони з метою забезпечення макси-

мального завантаження виробничого обладнання. Сировина, закуплена за кордоном, не завжди виявляється кращої якості. І, як наслідок, це впливає на якість та конкурентоспроможність кінцевого продукту на ринку.

Частка власної сировини постійно зменшується й останніми роками становить у середньому близько 30 %. Закуплено винограду в 2013 році в 7,3 раза більше порівняно з 2000 роком. В Україну ввозяться переважно столові сорти винограду, основними постачальниками якого є Молдова та Грузія. Треба відзначити, що Україна має реальні можливості не лише забезпечити власні потреби у винограді, а й експортувати його на міжнародний ринок [2, с. 12].

У 2013 році по відношенню до 2000-го середні ціни реалізації винограду сільськогосподарськими підприємствами збільшились у 5 разів. За даний період більше, ніж в 1,5 раза зріс і рівень рентабельності виноградної продукції. Дані тренди підтверджує висновок про значні економічні перспективи розвитку виноградарства в Україні.

Стан галузі виноградарства України за 2000-2013 рр.

Показник	Рік					2013 р. до 2000 р., %
	2000	2010	2011	2012	2013	
Площа насаджень у плодоносно-му віці, тис. га	99,4	67,6	69,1	67,9	67,1	67,5
Урожайність, ц/га	51,7	60,3	75,5	67,2	85,8	166,0
Валовий збір, тис. т	513,8	407,9	521,9	456	575,4	112,0
Виробництво винограду на 1 особу, кг	10	9	11	10	13	130,0
Імпорт винограду, тис. т	7,4	55,5	58,8	63,1	54,0	у 7,3 раза
Експорт винограду, тис. т	0,36	0,06	0,09	0,06	0,14	38,9
Перероблено на вино, тис. т	336	548	640	635	709	211,0
Повна собівартість реалізованої продукції, млн грн	110,2	289,3	419,6	429,2	469,7	у 4,3 раза
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	72,9	379,9	352,7	406,5	386,5	у 5,3 раза
Рівень рентабельності виробництва винограду в сільгосп підприємствах, %	62,7	91,6	57,1	72,6	101,7	162,2

Джерело: Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

Серед багатьох проблем галузі можна виділити:

невідповідність обсягів виробництва: столового винограду потребам населення; винограду технічних сортів потребам виноробства, яке орієнтовано на попит на внутрішньому та зовнішньому ринках [3];

закладення насаджень садивним матеріалом низьких селекційних категорій;

зруйнування виноградних розсадників;

невідповідність сортового складу виноградних насаджень вимогам виноробства;

низька ефективність виробництва винограду, що зумовлено високою часткою старих і зріждених виноградних насаджень, що підвищує собівартість та знижує конкурентоспроможність столового винограду й вітчизняної виноробної продукції;

недостатність фінансових ресурсів;
неефективна і непрацююча нормативно-правова база галузі;

недосконала страхова, податкова, фінансово-кредитна політика у сфері виноградно-виноробного виробництва;

відсутність сучасної, повної та доступної інформації про площі під виноградниками, сортовий стан, продуктивність і напрями використання врожаю;

неспроможність дрібного виробника вина вийти на ринок зі своєю продукцією через дуже високу ціну ліцензії;

виноградно-виноробні компанії всі питання вирішують своїми засобами, які іноді не враховують інтересів держави;

відсутність науково обґрунтованих урядових рішень, консолідованих із виробниками винограду й вина, та дієвої допомоги і контролю за їх виконанням;

відсутність довгострокових інвестицій у галузь;

відсутність реального моніторингу ефективності використання бюджетних коштів на підтримку галузі;

непослідовність у наданні державної фінансової підтримки на виконання заходів, обмеженість засобів та напрямів використання бюджетних коштів тощо, що призводить до розпорошення коштів програми, не дає змоги одержати вагомий ефект від вкладених бюджетних коштів [5, 9].

Однією з багатьох причин виникнення проблем є недостатній рівень державної фінансової підтримки виноградарства, який впливає з порушення організації проведення державної політики розвитку галузі й недотримання законодавчої та нормативної бази.

Стан державної підтримки виноградарства на сучасному етапі формується під впливом як традиційних програм підтримки виробництва продукції, так і вимог законодавства СОТ.

Так, до 2013 року кошти від збору акумулювалися на спеціальному рахунку Державної казначейської служби України, відкритого для обслуговування спеціального фонду Державного бюджету України за державною програмою 2801350 [7].

Більше десяти років системна державна підтримка виноградарства, садівництва і

хмелярства функціонувала без збоїв, кошти від збору накопичувалися на рахунках Державної казначейської служби України, а Міністерство аграрної політики та продовольства України, як розпорядник цих коштів, щороку їх розподіляло між виробниками такої продукції й, отже, підтримувало виробників вітчизняної продукції.

Про важливість функціонування 1,5% збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства свідчать такі показники. За період його існування з 1999 року виноградарями та садівниками в Україні було закладено 44,6 тис. га виноградників; 45,8 тис. га плодово-ягідних насаджень. Завдяки цьому механізму державної підтримки за чотири роки було збудовано 22 сучасних фруктовосховища, загальною ємністю 50,9 тис. т, що дало можливість частково обмежити імпорт виноградної продукції в Україну [6].

Однак уже у 2010 році почалися проблеми з перерахуванням виробникам виноградарської, садівничої й хмелярської продукції коштів, незважаючи на постійне збільшення обсягу зібраних від збору сум.

Нинішня ситуація загрожує звести нанівець досягнення 13-ти років праці вітчизняних садівників і виноградарів та змушує їх серйозно замислитися над необхідністю взагалі продовжувати свою діяльність. Внаслідок невиплат коштів скорочуються площі закладення насаджень. Порівняно з 2008-м у 2012 році площі посадок скоротилися більше, ніж на 50%.

Протягом 2010-2012 років на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства до Державного бюджету України надійшло 2458,6 млн грн. Державним бюджетом України у вказані роки за програмою КПКВК 2801350 планувалися видатки на рівні 2290,0 млн грн, що на 168,6 млн грн менше від фактичних надходжень. З розподілених у 2010-2012 роках Міністерством аграрної політики та продовольства України як головного розпорядника бюджетних коштів, виділених на зазначену програму державної підтримки, було розподілено їх 1648,9 млн грн, а виплачено органами Державного казначейства України лише 1125,4 млн грн.

Із передбачених у 2012 році коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмеляр-

ства у розмірі 1075,0 млн грн Міністерством аграрної політики та продовольства України розподілено 644,2 млн грн, виплачено Держказначейством 309,2 млн грн. Отже, заборгованість перед сільськогосподарськими підприємствами, які мають право на компенсацію з державного бюджету коштів, виділених на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, становила 335 млн грн.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» від 06.12.2012 року передбачено перенесення збору до загального фонду Державного бюджету України та заплановано видатки на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства у розмірі лише 100 млн грн (при доході від збору в 1180,0 млн грн). Таким чином, передбачених вищенаведеним Законом сум достатньо лише для того, щоб на 30% погасити заборгованість за минулий рік.

Для створення й зрощення насаджень, придбання спеціалізованих механізмів, техніки та ліній товарної обробки плодів, будівництва нових холодильних ємностей з регульованим газовим середовищем і реконструкції існуючих суб'єктами господарювання були залучені з розрахунку на одержання компенсації з боку держави значні кошти, з яких переважна більшість кредитні, тому сільгосппідприємства в нинішній час знаходяться на межі фінансового краху.

В аналогічній ситуації опинилися й вітчизняні розсадницькі підприємства, які мали низький рівень рентабельності за останні три роки внаслідок скорочення площ посадок і, відповідно, зменшення попиту на садивний матеріал. Таким чином, за відсутності державної підтримки 2013 рік для розсадницьких підприємств України може стати по суті останнім роком їхнього існування [7].

Крім того, у зв'язку з необхідністю значних витрат для забезпечення в повному обсязі технологічних операцій по догляду за молодими виноградниками, виникає загроза втрати цих насаджень, особливо у підприємствах, які не мають плодоносних площ, або відсоток яких є незначним.

Отже, з вищевикладеного можна констатувати, що: мають місце розбіжності між сумами надходжень коштів від збору та розподілом їх між підприємствами галузі; з 2013 року надходження від збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства було віднесено до загального фонду бюджету, на відміну від попередньої редакції Закону, коли кошти надходили до спеціального фонду бюджету, тобто кошти перестали бути цільовими.

Враховуючи зазначене, відсутність навіть тимчасового фінансування підприємств з урахуванням складного технологічного процесу вирощування й догляду за виноградниками, садами та хмільниками зумовить знищення цих галузей упродовж кількох років.

Висновки. Оцінюючи стан виноградарства України слід зазначити, що в країні є можливості й потенціал для відродження і подальшого економічного розвитку галузі. Збільшення площ під виноградники, зростання їх урожайності та валового збору винограду є запорукою того, що виноробні підприємства будуть забезпечені високоякісною сировиною, необхідною для виробництва продукції належної якості, яка зможе конкурувати на світових ринках.

У результаті проведеного аналізу зауважимо, що значною перепорою на шляху поліпшення ситуації у виноградарстві є недостатність фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення його ефективного розвитку. Державна підтримка виноградарства стала неадекватною, що негативно впливає на економіку держави й підриває довіру сільгоспвиробників до державних механізмів регулювання галузі. Тому необхідно відновити механізм державної підтримки галузі акумулюванням збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства на спеціальному фонді бюджету, закласти суму коштів до бюджету на компенсацію кредитів, прийняті урядові рішення повинні бути науково обґрунтованими й консолідованими з виробниками винограду і вина, посилити контроль за виконанням цих завдань.

Список використаних джерел

1. Агропромисловий комплекс України – стан, тенденції та перспективи розвитку : інформ.-аналіт. Зб. / [ред. кол. П. Т. Саблук, М. Я. Дем'яненко, О. М. Шпичак]. — К. : ІАЕ УААН, 2002. — Вип. 6. — 648 с.
2. Власов В.В. Відродження виноградарства – справа державної ваги / В.В. Власов, В.О. Шерер // Сад, виноград і вино України. – 2006. – № 7. – С. 10-13.
3. Галузева програма розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року : Наказ Міністерства аграрної політики України та УААН від 21.07.2008 р. № 444/74.
4. Краткое исследование рынка вина Украины "От винограда до готового продукта" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://abbu.com.ua/00704_m.html.
5. Напрямки підтримки сільського господарства потребують докорінного реформування [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2009 року № 843 "Про внесення змін до Порядку справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2013 рік" щодо розвитку виноградарської, садівничої та хмелярської галузей" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47451&pf35401=267002>.
8. Статистична інформація Державної служби статистики України: Держстат України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Теорія, політика та практика сільського розвитку; за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НАНУ О.М. Бородіної, д-ра екон. наук, чл.-кор. УААН І.В. Прокопи. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 376 с.
10. Bordeaux statistics database [Electronic resource] // Wine production and sale in figures. – Access regime: http://www.newbordeaux.com/documents/bordeaux_figures.html.
11. Compendium of International methods of Wine and Must analysis. – International Organization of Vine and Wine (Volume 1). – 2010. – 471 p.
12. International standard for the labeling of wines and spirits of vitivinicultural origin. – International Organization of Vine and Wine. – 1985. – 15 p.
13. Pesme J.O. Strategic operations and concentration in the Bordeaux-Aquitaine region / Pesme J.O., Belis-Bergouignan M.C., Corade N. // International Journal of Wine Business Research. – 2010. – Vol. 22. – № 3. – P.22-31.
14. Chaney I.M. External search effort for wine / Chaney I.M. // International Journal of Wine Marketing. – 2000. – Vol. 12. – № 2. – P. 5-21.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2015 р.

*

УДК 631.95: 338.3(477)

***O.V. KHODAKIVSKA, candidate of economic sciences,
Head of the Department of land relations
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"***

Ecologization of agrarian production: modern challenges and perspectives of development

Scientific problem. The rapid deterioration of the ecological condition of natural resources used in agricultural production, reduction of soil fertility and quality of agricultural products, permanent strengthening of integral destructive impact on the environment establishes the need for widespread implementation in practice of modern management principles ecologization production. The desire of the

mankind to meet the continuously growing demands came into conflict with the nature ability to self-recover and resource potential of the planet. The global community has recognized the fact that the global transformations in the biosphere have reached its critical proportions. This necessitates a radical revision of the existing methods of managing and developing the new approaches to the organization of human life, based on the principles of ecologization social production.

© O.V. Khodakivska, 2015